

ACC. N:R M. 14743: 1-21.

Landskap: Småland Upptecknare: G. A. Hartman, Emmaboda
Härad: S. Möre Berättare: " " " "
Socken: Vissefjärda Berättarens yrke: folkskollärare
Uppteckningsår: 1960 Född år 1888 i Vissefjärda

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Liesmide. s. 1-21.
(tekn. a s.d. 21.)

Luf 113

Bilagga, se M. 15045.

LIESMIDE(LUF 113).
=====FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Att besvara denna frågelistas första del torde bli svårare än del II, men jag skall i alla fall ge några synpunkter på ämnet.

Vad då först beträffar tillverkningen av liar i denna bygd, så kan jag besvara den jakande, men detta smide skedde mera sporadiskt och i mycket ringa omfattning. Som jag minnes, så har man sedan slutet av 1800-talet använt liar, gjorda fabriksmässigt, men min far, hemmansägare August Gustafsson, Fåglasjö Östregård, Vissefjärda socken, omtalade, att smeden Daniel Petersson, Stångsmåla, Vissefjärda (inte mer än en fjärdingsväg från Fåglasjö,) då och då smidde liar på beställning av ortens bönder på 1880-talet och dessförinnan också. Denne "Dängel" smed har jag för ett par år sedan berättat om i svar på en frågelist "SMEDER".

Far berättade också att han brukade köpa ett slags liar, som han benämnde "Boarpare", vilka hade gott rykte om sej att vara de bästa som stod att erhålla under senare hälften av 1800-talet. Dels var de vassa och dels lätta och väl avvägda, så att de var utmärkta att slå med.
1.

Förmodligen härstammade liarna i fråga från Skåne, åtminstone tyder namn-
därpå.

Vissefjärda-bönderna fick väl för det mesta nöja sej med liar, som
deras närmaste bysmed hade gjort, t.ex. för västra sockendelen de som
Dängel i Stångsmåla var upphov till. Hans liar var tjocka och klumpiga
och ofta var de misslyckade också i fråga om bettet. Två goda egenska-
per hade de emellertid: de var hållbara och billiga. Jag minns Dängel
men inte hans liar, det är min far som berättat för mej om dem. Vid bör-
jan av 1900-talet hade såväl Dängels liar som Boarpare försvunnit ur
handeln och i stället kom fabriksmässigt tillverkade liar, som var både
lätta, vassa och hade rätta formen. Smeden i Stångsmåla fick inte ha an-
nan befattning med liarna efter detta än laga bräckta liar genom att
ovanpå bräckan mot bakre övre kanten sätta en fastnitad "bot". Samma var
säkerligen förhållandet i andra bysmedjor inom vår socken.

I mitten av 1700-talet startades i Linnefors i Vissefjärda ett
järnbruk, som skulle förädla malm, upptagen ur sjön Törn och andra sjöar
i trakten. Här uppfördes även ett manufakturverk, och möjligt är att det
ta bl.a. även fabricerade liar. Bruket var i gång c:a hundra år, men
2.

en större smedja fanns kvar på platsen så sent som in på 1870-talet. Här tillverkades t.ex. gångjärn samt lås, spik och bult m.m. När min far lät uppföra ny ladugårdsbyggnad 1873 köpte han alla gångjärn, lås, spik osv i Linnefors för 1,000 daler. Men jag hörde honom aldrig nämna att det smiddes, liär i Linnefors, fast omöjligt är det ej.

Före näringsfriheten 1864 torde med all säkerhet liär ha inköpts antingen i närmaste stad (för den här trakten Karlskrona) eller på marknader. Så vida inte kringvandrande lieknallar försåg bönderna med de oumbärliga redskapen. Det gällde alltså s.k. hemmagjorda don, förfärdiga de i små smedjor hantverksmässigt. Ville man inte nöja sej med bysmedens alster efter 1864 kunde liarna köpas hos närmaste lanthandlare. Det var ju fråga om en oumbärlig sak, så handlarna underlät inte att skaffa hem den varan.

Som en krympt lie får man väl betrakta skäran. Detta skörderedskap är det äldsta, lien kommer därefter. Hemma på min föräldragård saknades inte skäror, och jag kommer särskilt ihåg, hur skäften var sirligt utkretade av bysnickaren eller i några fall av en trähändig bonde själv. Ofta var skärans skaft blåmålat, kanske var skäran en skänk från fäst-
3.

man eller make. Även skärar - utan skaftet - kunde beställas hos bysmeden eller köpas i staden eller marknader, senare även i handelsboden. Jag minns såväl också hur skärorna användes så sent som strax efter skelaskiftet, och hemma på vår gård på 1890-talet.

Skäran skulle brukas att skörda kornet med. Jag såg som liten där hemma hur en dag i början av september på vår stora kornåker, ljusgul och välmogen, ett tiotal skar kornet, mest kvinnor. Mor och pigan och en dräng var också med, resten av mororna, mest äldre och vana, var grannar från gårdarna och torpen i byn. Att lien inte fick brukas vid kornskörden berodde på att intet strå fick ligga efter utan att åkern efter skörden med skära skulle se fin och ordentlig ut. Havre och råg - vete odlades inte här då - togs av med lie utom råg på svedjelandet, där man brukade skäran lika länge som på kornåkrarna. Men även på sveden vann lien inästeg, därför att det gick fortare än med skära. Skulle det bli lite ax och strå efter, så gick det att samla opp dem sedan på något sätt.

Bysmeden kunde av en avbruten lie smida en skära, eller i vart fall en "risbit" eller kortare skära att kvista av lövgrenar med till fåren.

4.

Risbitens blad var endast hälften mot skärans och tvärt avhugget. Även skaftet till risbiten kunde ibland prydas med skåror på övre sidan mot bladet till samt också förses med blå färg. Men det var mera sällsynt.

Skaft till liarna gjordes antingen av bonden (ägaren) själv eller bysnickaren. Sådana fanns inte mej veterligt att köpa av knallar eller i lanthandeln förrän fram på 1900-talet, då lanthandlarna tog hem fabriks- eller hantverksmässigt utförda, enkla orv. De som gjordes i hemmen var mera påkostade samt smäckra och följsamma vid användandet. För det första var de inte raka som de i boden köpta utan tillverkade av en smal granstam, något böjd i en riktning. Härigenom fick man ett mycket starkt orv, oaktat man gjorde det smalt och smäckert. De köpta var tillverkade av en rak gran- eller fururibba och liksom "stum" i bruket. Såväl de köpta som hemtillverkade orven var oftast målade, de förre i rött, de senare i blått. Det vill synas som om liseägaren själv hade dragning mer åt den blå (allmoge-) färgen än den röda. Färgen inte bara gjorde orvet snyggare, den konserverade också träet.

Fastsättningen av bladet på risbit och skära skedde med en fyrkantig ring av tumsbrett bandjärn, varefter man kilade fast det hela.

5.

Även liar fastsattes på orvet på detta sätt. Ringarna gjordes av bysmeden. Men många slåtterkarlar hade en annan fastsättningsanordning för lien vilken var både säkrare och smidigare, nämligen en "språte" av en eller bäst utav en smal ekgren, tillskuren tunn som ett band. För att få denna språte mjuk och lätthanterlig lades den någon dag i vatten, varefter den lindades om liefästet och orvets nedre del, varefter den slutliga änden som var tillspetsad stacks in under lindningen. Således fästes den ej med någon spik. Slutligen slogs några små tunna kilar in på orvets översidan under lindningen. När denna senare sedan blivit torr, satt lien så fast att ingen kunde rubba den. Blev bindningen sedermera genom uttorkning under sommaren lös, satte man bara liens bindning i vatten i en balja under natten, då allt var fast igen på morgonen, då man skulle använda sin lie.

Lieorvets nedre ände på undersidan var något avhyvlat, varjämte man även i en skåra i slipbänken vek lien upp mot orvets övre sida. Detta för att liens egg skulle vara parallell med markytan, då man därigenom kunde avslå gräset bättre och få en jämn stubb. Vid liens brukande på åkerna vid slåtter av klöver eller vid avtagning av säd, bände

6.

man lien tillbaka mot orvets undersida, detta för att undvika att lie-
eggen skulle skadas alltför mycket av lösa småstenar under arbetets
gång. Likaså gjorde man också med lien, då man slog gräset i mycket svå-
ra och stenskräviga ängar.

Lieorvet hade två handtag, som här kallas "kaggar", och dessa kunde
vara enkla utan krusiduller men också vackert formade. Skall försöka i
enkla skisser visa detta. Ungefär mitt emellan nedre orvänden och den
nedersta kaggen hade man stämt ett rektangulärt hål snett uppåt för
att där sätta fast den s.k. bågen, som användes då man skördade vårsäd
samt ibland även råg. Bågen var av en smal ekgren samt överkläddes vanli-
gen med kraftigt tyg, t.ex. säckväv eller hemvävt grovt linnetyg. Denna
båge skulle samla ihop sädesstråna vid varje hugg och lägga dem ordent-
ligt på snedden längs den stående säden i "skåret". Samma anordningar
förekommer fortfarande vid sädesskörd för hand med lie.

För att skärpa liarna samt skärar och risbitar hade man slipsten,
alltid av den ljusa sandstenen, sk. gotar, då de var från Gotland. När det
gällde slipning av yxor brukades i stället sten av gulröd sandsten, och
sådana kallades hos oss "revstenar", då sanstenspartiklarna var grövre.
7.

Den gråa slipstenens slipyta var alltid vinkelrätt mot sidorna, enär man höll t.ex. lien vågrätt under slipningen. Revstenens slipyta blev med tiden sned mot sidoytorna, då yxan alltid hölls snett mot slipytan under slipningen. Det var mycket viktigt vid liens slipning att man skulle få ett jämnt "blek", d.v.s. slipfasen ungefär lika på bägge sidor, enär just då äggen blev skarpast, ty stålet i liebladet låg ^{alltid} alltid mitt i. Och så fick man se till att det inte blev "rundegg", vilket kunde undvikas om bleken gjordes jämna och ej för smala samt inte lade i för hårt vid slipningen. Ja, nästan alla kunde sköta lie, men inte alla kunde slipa, så att lien blev vass. Särskilt då småpojkar var med och "slådde", så var det far eller drängen som fick slipa liarna åt dem.

Så var det bryningen. Strax efter man slipt togs brynstickan fram för att med denna få bort eventuell rundegg, som kunde finnas kvar trots omsorgsfull slipning. Då man slagit en stund, längre eller kortare, beroende på gräsets hårdhet eller man hade "stenhuggit", fick man åter bryna - "stryka" lien, vilket skedde omväxlande höger-vänster och i två etapper, först närmaste halvan vid orvet, sedan yttre änden av liebladet. Kunde slätterkarlen strykningens konst gick den som en munter lek.

8.

Stenhöggs lien mycket, tog man fram "eggstenen", brynstenen, urfickan och slipade på de värst åtgångna ställena. Sedan avslutade man med "strykspånen", strykstickan.

Hur såg strykstickan ut? Innan sekelskiftet och långt efter hade vi alltid hemmagjorda stickor, bestående av en välutformad sak av björk, ungefär en halv meter lång med skaftet. Man hade stickan antingen i handen (vänstra) när man slog, annars hade man den fästad vid utsidan på orvets övre del (frånsidan från slätterkarlen räknat), eller också satt den instucken mellan livremmen och byxorna där bak. Därav hade man gjort ett ordstäv här: om någon fick tillsägelse att slå av gräset mera noga t. ex. mellan tuvor och stenar, kanske ^{denna} han sa, att "den får slå bättre, som bär strykspånen där bak", d. v. s. han menade korna med sin svans.

Strykspånen måste behandlas, sedan man gjort den träfärdig, så att man kunde uppnå någon slipeffekt med den. Det ernåddes inte med enbart träet. Då beströks de två sidorna nedom handtaget först med trätjära, sedan gned man in i denna ett pulver av fint sönderkrossad sandsten, av den grå sorten, som man fick av någon gammal uppsliten eller söndrig slipsten. Ingnidningen skedde med en gammal täljkniv, och med den slätades
9.

även tjärpastan ut jämnt och fint. Man måste se till att tjäran blev lagom mättad med sandstenspulver. Så fick stickan ligga och torka väl någon vecka, innan den kunde användas. Strykstickor av detta slag brukade förfärdigas under vinterkvällar, så att man hade dem klara tills de skulle brukas. Lieorv, räfsor, räfspinnar, selpinnar osv. gjordes alltid i lager under vintrarna, så att man bara hade att ta fram det, när de behövdes. Dylika strykstickor har jag själv tillverkat i min barndom. När de under slåttern blev slitna, var det att stryka på tjära och sandstenspulver på nytt.

Under 1900-talets början kom i handeln stickor, bestrukna med något som liknade cement, blandad med sandstenspulver. Dessa salufördes i alla lantaffärer och kostade en 25-öring att börja med. De gav ingen fin egg som de hemmagjorda, men att plåna ut stenhugg med var de alldeles förträffliga. Särskilt under skördandet av säden på åkrar, var de så gott som outhärliga, ty därigenom slapp man att bruka slipstenen annat än vid var måltidsrast (en gång i "betet"). Att dra "slipet" brukade vara småpojknas göra. Var slåttern nära hemmet, hade man slipet där, men annars tog man med sej slipbänk, ho för vatten samt slipsten till ången 10.

eller maden eller var annars man slog ett stycke från gården. Man kände väl till, vilka slätterkarlar som "la i" hårt, när de slipte, och dom tyckte man särskilt illa om. Hur ofta slipades? Det berodde på gräs, på markförhållandena samt hur pass goda slipare karlarna var. Men fick man ett riktigt ordentligt stenhugg i eggen kunde man få gå och slipa om bara några minuter efter det man sist slipat. Och det hände ibland, att lien fick en bräcka och blev oduglig, ^{fick} förrän man fått den lagad av bysmeden. Var bräckan betingad av ett tillverkningsfel, brukade handlanden lämna en ny lie i stället, om den skadade inte var vidare sliten. Det fanns alltså garanti på liar för fabrikationsdefekter.

De handsmidda liarna, t. ex. boarparna, var försedda med tillverkarens märke, initialer, instansade på liehuvudet, den del som var fastsatt i orvet. De fabriksgjorda hade bara en etikett av papper fastklistrad mitt på bladets överdel. De första fabriksgjorda vi använde vid gården där hemma var "klöverliar", gjorda på Klöverfors liefabrik i Åseda. De var prima, lätta och vassa, men mera svängda än de hantverksmässigt tillverkade. Men såväl den gamla sorten som de här nya fanns i olika längder, 2, 2 $\frac{1}{2}$ och 3 fot. När småpojkar ^{de} börja öva sej att slå, fick de ^{goda} börja li.

121

detta med den kortaste lien, men det skulle vara en nästan uppsliten. Detta för att vara lätt samt också av ringa värde, ifall pojken skulle olyckas och förstöra den. Liarna av $2\frac{1}{2}$ fots längd var den vanligaste av de tre storlekarna. Längsta sorten användes vid slätter på maderna, där det var slätt och där man i regel vid slåttern "gick skår" i strikt ordning. Ett slätterdagsverke på maden torde med dessa stora liar ha varit ohyggligt pressande. Men så var det endast starka och vana karlar, som stod ut med dylikt knog.

När pojken skulle lära sej att hantera lien för första gången, fick han det goda rådet av far att han "skulle lägga ner låret". Och pojken krumbuktade sej med ena benet, så att hans lår skulle ligga närmare marken! Detta var emellertid inte fars mening, utan den unge slåttaren skulle i stället göra det beordrade med LIENS lår, d.v.s. den del av lien, som var närmast orvet. Dett för att förebygga att liens spets skulle gå ner i markskorpan. Hade pojken huggit fast liespetsen riktigt djupt i jorden, fick han det välmentade rådet av läromästaren att "gå efter en brödkarm och locka fram lien igen". Likaså skojade man på annat sätt med nybörjaren i slätterjobbet: när en äldre karl vässat sin lie en stund

12.

med strykspånen, sa han kanske till en intresserad pojke bland åskådarna: "Känn efter i liespetsen, hur varm den är!" Pojken gjorde så men fick sej ögonblickligen ett slag på fingrarna av strykspånen, så han kände det i nypan, som blev varm av slaget. Och ett gott skratt fick han dessutom på köpet av den, som lurat honom.

Alltså: liestorleken anslöt sej inte bara till slåttarens storlek utan också till vad för slätter det var frågan om. De korta liarna brukades vid ängsslätter, där det var tåvigt och stening för att lättare komma åt det sparsamma och i regel hårda gräset. Särskilt starr (rundstagg) var svårt att få av, hur vass och nyslipad lien än var. I solhettan var staggen allra hårdast, därför slog man sådant gräs, då det var vått, tidigt på morgonen när det var daggigt eller strax efter ett regn. Ofta lämnades en svårslagen ängsbit åt sitt öde, och kreaturen fick på hösten beta av det gräset. Så gjorde man också med alltför steniga ängsbitar, "drängagråtar", där det blev som man säger "mycket väsen men lite ull", d. v. s. här i detta fall mycket arbete och ringa utbyte. Och så kan hända också få lien bräckt eller så illa stenhuggen, att det tog timmar att få den hyggligt brukbar igen.

13.

Liarna användes även vid skörden. I regel hade var slåtterkarl i gården två fullständigt utrustade don, en med ny lie samt en med en halvsliten. Hade man även madslåtter, kunde det tarvas tre liar per man, men det kunde räcka med två orv. Vid olika slåtter bytte man därför liar på ett av orven. Det köptes därför var sommar en lie per man: den nyinköpta användes först på klövervallen samt sedan vid skörden av säden. När man slutat med klöver- och sädesskörden var lien ungefär halvsliten och var alltså lämplig att nästa år brukas vid ängsslåttern.

Vid sädesskörden hade man en "båge", som förut nämnts, och skåret slogs således mot fältet, där alltså den avhuggna säden lutade mot samt uppsamlades och bands för hand i kärvar (nekar). Mannen slog, en kvinna tog upp, detta var regel, men man kunde även få se det motsatta eller endast en man, som först slog ett skår, sedan tog opp.

Egenskaperna hos en lie var, att den skulle vara bastant utan att vara klumpig, ha bra bett samt felfri. Det skulle vara stål i den, och det var en förtröendesak att välja ut en "god" lie. Den hade man då glädje av så länge det fanns en bit kvar. Jag såg på - jag stod innanför disken i en lanthandel en tid - hur man valde och vrakade: köparen tog en lie och

14.

hängde den i delen som fastsätts på orvet, över pekfingeret, sedan slog han lien försiktigt emot disken eller mot en annan lie. På klangen kunde han då märka, om lien hade gott stål i sej och sålunda var vass. Ett annat sätt att pröva detta, om lien fjädrade, var att man böjde bladet mot pannan och höll lien i bägge ändarna, släppte opp kvickt. Om liebladet då fjädrade tillbaka och inte förblev böjt, bröts, var det tecken på att det var bra stål. Det var mycket huvudbry, tycktes det, att välja ut lie, men efter många om och men var valet klart. Priset var 1906 - då jag stod i butik - 1,125 och 1,50 ^{nu} (för förut omtalade ³ storlekar. Man var även noga med att se till att lien inte hade några yttre fel, någon bräcka t.ex. Skulle senare vid slipningen framkomma synliga tecken på fel, så kom kunden tillbaka och bytte ut det felaktiga exemplaret mot ett nytt och så var det att hålla på, om så behövdes. Skulle bladet vid slätterarbete gå helt av och det visade sej, att det fanns en bräcka i godset, så byttes också en sådan lie ut hos handlaren mot ^{en ny} ett nytt. Handlaren i sin tur sände in de felaktiga liarna till grossisten eller tillverkaren och fick naturligtvis de felaktiga avräknade från fakturan, eller nya i utbyte. Det var i regel mycket sällsynt att garantin behövde anlitas.

15.

För att återgå att tala om skäran, så var det med den som med lien, man beställde tidigast den av bysmeden, eller köpte av kringvandrande knallar, sedan fanns skäror i handelsboden, antingen tillverkade hantverksmässigt eller fabriksgjorda. Vid sekelskiftet fanns i varje gård eller torp detta skörderedskap, fast det då var på avskrivning och lien blivit det enda redskapet för såväl slätter som skörd av säd. Och ännu finns det gamla exemplar av skära i bondgårdarna på någon vind samt i hembygds museerna.

Med skära kunde man uträtta ett noggrannare och bättre arbete än med lie, men det gick sakta. En van kvinna (eller man) kunde nå upp till c:a fem travar (en trave 24 nekar) per dag, medan en man och en kvinna med lie avverkade på samma tid 40 travar. Men efter skörd med lie blev en massa ststå och ax lämnade efter och måste räfsas opp. Skörd med skära lämnade inget efter sej, ^{allt} ~~att~~ plockades in i kärven. När arbetskraft fanns i överflöd och denna var billig, såsom på 1800-talet, kunde skörd med skära ställa sej ganska ekonomisk, men när det blev ont om arbetskraft och arbetslönen steg, måste man rationalisera, vilket skedde genom övergång från skära till lie.

16.

Trots att man var noga med att tillvarata ax och strå väl under skörden av t.ex. kornet, blev det i alla fall lite spill. Särskilt om kornet var övermoget kunde ax "stuppa å" (brytas och falla ner i stubben), och då var det för bondens barn att med en korg i handen plocka upp alla sådana ax. Hade man inte själv tid i gården med sådant, sände man bud till torparen att de fick utföra arbetet och behålla axen. Sådan omsorg om fattiga omtalas även från Bibeln: Rut plockar ax på Boas åker.

Angående huruvida även kvinnor kunde hantera lie i slätter och skörd, så fanns det en och annan som kunde det, men de var inte många. Räfsan var kvinnans redskap. Hemma såg jag inte annat än att mor någon gång slädde "klövergro" eller gårdsgräs för att ge åt grisarna, och för det mesta utförde karlarna också sådan slätter. På mindre ställen och där inget manfolk fanns i huset kunde kvinnan få göra allt utearbete under året, så och skörda, plöja och tröska osv., köra i skogen, hugga ved o.a. sysslor, ja t.o.m. slakta vet jag kvinnor som kunde.

Skäran höll sej kvar längst på torp och mindre gårdar, och så har i dessa dagar skett med lien. Användandet av arbetsbesparande redskap i jordbruket har börjat med herrgårdarna, sedan större bondgårdar och

17.

har nu vunnit insteg även på de smärre. Men ännu finns det jordbrukare med liten areal som endast använder liar vid slåtter och skörd. Så småningom kom liarna att maka åt sej, då man gjort åkrarna stenfria, så att maskiner kunde användas med fördel. På de små gårdarna är det bara ett par tiotal år man har begagnat slåttermaskin och hästräfsa vid slåtter av vallarna, vid sädesskörden på mossar och släta åkrar har säden tagits av med slåttermaskinen med tillsatt avläggare och bundits för hand. Det är rätt sällsynt ännu i denna orten med självbindare, men de finns och används, av en bonde eller ett par-tre gemensamt. Den nya tiden gör sitt intåg även i avlägsna byar, fast det här går saktare än på slätterna.

Även om man använder slåtter- och skördemaskiner, så måste ibland lien tas fram. Det gäller att slå ett "skår" runt om åkern, innan man kan dit med slåttermaskinen, samt även slå omkring stora stena samt event. rösen. Likaså går det till vid sädesskörden med avläggare eller skördemaskin (självbindare). Och man har alltid användning för ett par liar vid varje gård än i dag, som ovan sagts, samt då man ska skörda grönfoder eller putsa gräset på gårdsplanen eller i trädgården. Men även till dessa senare två arbeten har gräsklippare - med eller utan motor - avlöst lien. -
18.

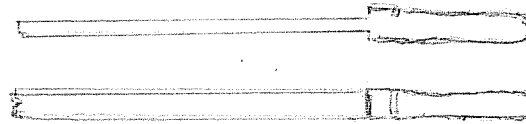
Vad jag inte får glömma att berätta är, vad som varje slåtterkarl av klass vet, nämligen att det är av största vikt att arbetet går allra bäst ^{och} krafterna sparas. Denna sak är: ^{den} lien vinkel mot orvet. För att lien ska bli bäst skärande måste bladet stå i något spetsig vinkel, och då man så för lien framåt skär den bättre. Detta måste vara regel vid all madslåtter samt ängsslåtter, medan vid vall- och sädesskörd denna skärvinkel var obetydlig. Som jämförelse kan anföras rakhyvelns hållande för att skägget ska skäras lättast, alltså något snett.

För att uppnå bästa effekt vid slåttarn kan omnämnas dessutom, att orvets längd måste rätta sig efter slåttarens kroppslängd: en stor karl - ett långt orv, - en liten karl - ett kort orv. Men hur långt skulle orvet då vara? Jo, man satte orvet upp och ner med liebladet oppåt och under armhålan, och stod karlen rak skulle avståndet armhålan-marken vara rätt längd på orvet. Var det för kort fick slåttaren kröka rygg för mycket, var det för långt hade man mycket mindre kraft.

Alla slåttare var inte lika axelbreda ("härabrea"), då måste sådant också uppmärksammas vid val av orv. Avståndet mellan kaggarna skulle va- omkring samma storlek som axelbredden på karlen. Då var orvet rätt utprovat-färdigat.-
19.

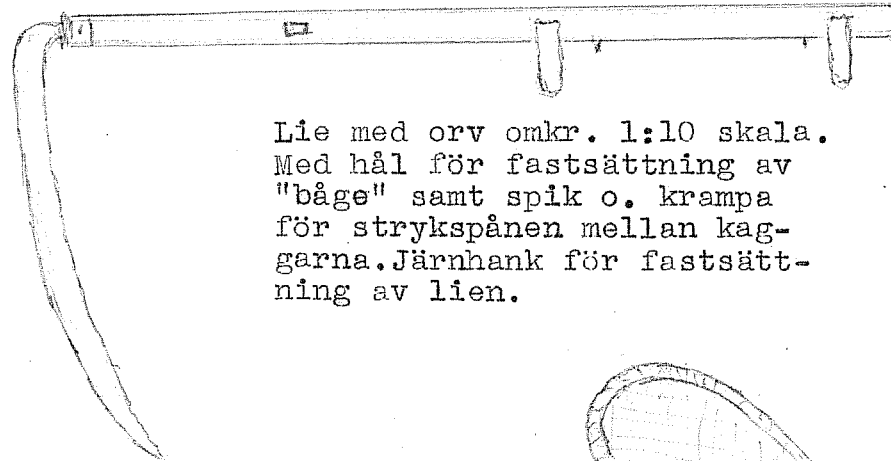
Vad liekaggarna beträffar, så skulle de absolut vara av krokvuxet trä, helst björk, och ingen hemmasnickare gjorde dem av annat virke. Då blev de hållbarast. Det fordrades kraftig ^{don/} särskilt när man slog vall eller tog av strid säd, och liekaggarna var då utsatta för hård påfrestning. Likaså orvet, som man därför gjorde av en lagom tjock granstam, vilket virke var segt och därför kunde göra smäckrare och lättare än om man hade att göra det rakt och av en utsågad ribba. När det kom fabriksredskap av trä, t.ex. lieorv, så var inte alla gånger kaggarna gjorda av krokväxt virke utan utsågade ur vanlig masurbjörk. Vanligen brast sådana kaggar tvärt av, om man tog i för hårt i det tjocka gräset eller höga i lien i en stubbe eller dylikt.

Jag måste här förklara en sak: då liebladet var monterat i spetsig vinkel mot orvet vid slåtter i ängar och på mader, så sades det att man hade lien "kramp", för att den skulle arbeta bättre vid slåtter runt tuvor och stenar med de korta hugg, som då alltid förekom, eller då man vid madslåtter på släta fält tog ut breda skår, då skar lien bättre och krafterna sparades, när man hade "krampat" den lagom mycket för sådan slåtter. Frå ^{= 12} rak vinkel till spetsig (kramp) var en lätt sak att förändra; det var bara att lossa lite på kilarna som höll lien vid orvet och bö-
201 i liebladet fram eller tillbaka samt sedan åter kila fast lien.

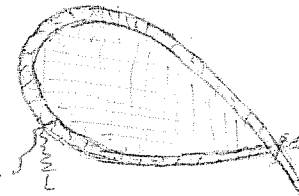

Hemmagjord strykspån, sedd från sidan med hak i skaftet för fastsättning på orvet (överst) och underst sedd ovanifrån med hak på skaftet samt i spetsen för fastsättningen på orvet.

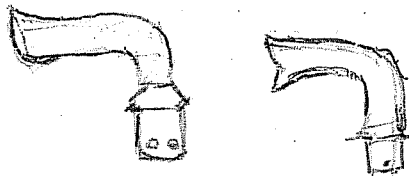
Skala omkr. 1:7

Lie med orv omkr. 1:10 skala. Med hål för fastsättning av "båge" samt spik o. krampa för strykspånen mellan kaggarna. Järnhank för fastsättning av lien.

Båge med väv fastsydd. Ändarna hopsatta med snöre. För fastknytning vid liehalsen fanns ett snöre (till vänster på bilden). Omkr. 1:10 skala.

21.

Hemmagjorda "kaggarna", att försänka i orvet. En eller helst två pinnar av furuträ höll (undertill) kaggen fast vid orvet.